

סימן ל"ד

כתיבת סת"ם וגט ע"י גוי ומחלל שבת (כב ע"א)**א. מעשה בסופר שהתגלה ככופר**

אחד ממקורבי הגאון רבי חיים סולובייצ'יק, היה רבי שמחה זליג ריגר (דומ"צ דבריסק).

הוא מספר, שפעם הלך עם הגר"ח, וסיפר לו על סופר סת"ם שבמשך ל"ו שנה כתב ספרי תורה, תפילין, מזוזות וגיטין, וכעת התגלה שהוא שבתאי (מה'כת' שנהרה אחרי משיח השקר שבתי צבי ש"י). כששמע זאת ר' חיים, דן בדבר, כיון שאם יש בכך פסול, יוצא, שכל הנשים שאותו סופר כתב להן גט הן בחזקת אשת איש, ויש כאן בעיות רבות של ממזרות!

הגר"ח ענה לרבי שמחה זליג, שלפי שיטת הרמב"ם ודאי הגט פסול והבנים ממזרים, אך יש ראשונים שחולקים. ונבאר כוונתו.

ב. מחלוקת הראשונים בכתיבת גוי

בפרק שני דגיטין (כב ע"ב) אומרת המשנה, ש"הכל כשרין לכתוב את הגט".

ובגמ' (כג ע"א) מבואר, שגוי פסול לכתוב גט אפילו אם ישראל עומד על גביו, כי עושה אדעתא דנפשיה. ומסביר רש"י, שאפי' שהישראל אומר לו לכתוב לשמה, יתכן שכותב לשם אחר. משמע (לפי רש"י), שכל הבעיה היא שאיננו בטוחים שכתב לשמה, אבל אם יודעים בודאות שכתב לשמה, לכאורה זה כשר.

אך הרמב"ם סובר שכתיבת גוי פסולה אפילו בכתב לשמה.

השו"ע (או"ח, סי' יא סע"א) פוסק, שהחוטאים של הציצית צריכים להיות טוויים לשמה, ואם אינם טוויים לשמה פסולים. בסעיף הבא (סע"ב) פסק השו"ע, שאם גוי טווה וישראל עומד על גביו – לרמב"ם פסול ולרא"ש כשר.

ג. ביאור שיטת הרא"ש

וקשה, כיצד פסק הרא"ש שכשר, הרי יתכן שלא טווה לשמה?

אלא, שפסק כן בעקבות סוגיות אחרות בש"ס, שמהן משמע אחרת מהגמ' דידן.

בגמ' במסכת ע"ז (כו ע"ב) איתא, שישראל יכול למול גוי לשם גר, אך גוי לא ימול

ישראל, מפני שהוא חשוד על שפיכות דמים. אמנם אם ישראלים עומדים על גביו – יכול למול. והגמ' מקשה, שהרי דעת ר' יהודה שכותי אינו יכול למול, כי מל לשם הר גריזים ולא לשם ה'?! אמנם ר' יוסי חולק ותמה: היכן מצינו שצריך מילה לשמה?

ותוס' שם מקשים, מדוע במילה – גוי וישראל ע"ג כשר, ואילו בגיטין פסול? ומתרצים, שגוי סתמא קעביד, אך מילה – סתמה לשמה, משא"כ גט, שאין סתמו לשמה. וה"ה בס"ת, שצריך לומר בפירוש שכותב לשם ס"ת.

בביאור הלכה (ע"ד השו"ע הנ"ל, ד"ה "וישראל"), הביא את דברי הבית יוסף שדייק ממש"כ הרא"ש לגבי עיבוד עור לס"ת, שגוי וישראל ע"ג כשר, שמכאן משמע שטוויית גוי כשישראל ע"ג – כשרה.

והביא הביאורה"ל שהדגול **מרבבה**, רע"א ועוד אחרונים, תמהו ע"ד הב"י, שהרי הרא"ש חילק בין גט למילה, שבגט צריך שיכתוב את כל התורף לשמה, ואת זה לא יעשה הגוי, ובעיבוד מספיק שתחילת העיבוד תהיה לשמה. ולכן גם במילה שזה בזמן קצר, הגוי יעשה לשמה, ולפ"ז בטווייה יתכן שגם לרא"ש פסול, שהרי זה תהליך ארוך?

האחרונים בדורנו תמהו על דברי ר' חיים שאמר שלרמב"ם גוי שכתב גט – פסול בוודאות, שלכאורה זהו רק **פסול מספק** – שמא לא כתב לשמה (וא"כ אין ממזר מספק).

ד. ביאורו של הגר"ח בדברי הרמב"ם

אמנם הגר"ח חלק על הנחת האחרונים שהפסול הוא מספק, וסבר שלשיטת הרמב"ם יש בגוי פסול הגוף. והוכיח זאת מדברי הרמב"ם עצמו.

הרמב"ם (פ"ג מהל' גירושין הט"ז) פסק, שהגוי על דעת עצמו כותב, ולכן אינו כשר לכתוב גט, "ואם כתב... אינו גט". מהלשון "אינו גט", משמע שהגט **פסול מהתורה**, ולא רק מדרבנן ומספק.

וע"ז כותב **בכסף משנה** על אתר, שיש להקשות, מדוע הגט בטל – הלא ייתכן שכתב לשמה?

ובסוף דבריו כתב הכס"מ, שלדעת הרמב"ן והרשב"א אכן הגט רק פסול מספק, וכ"כ **הבית שמואל** והחלקת מחוקק.

מחדש הגר"ח, שלדעת הרמב"ם גוי שכותב גט, הפסול אינו בגלל שחוששים שמא כתב שלא לשמה, אלא אפילו אם ברור שכתב לשמה – פסול, משום שגוי אינו בר 'כריתות', דהיינו, שיש בו פסול הגוף.

רבי שמחה זליג מספר, שהוא הקשה לגר"ח את תמיהת האחרונים. ענה לו ר' חיים, שברור לו שלרמב"ם יש פסול בגוי תמיד, וגם הכס"מ חזר בו, משום שכתב בשו"ע

(אה"ע, סי' קכג סע"ג), שאם אחד מפסולי כתיבת הגט כתבו – "אינו גט". וא"כ מוכח שהגט פסול מה"ת.

ה. ראית הגרש"ז לביאורו של הגר"ח ברמב"ם

ר' שמחה זליג מביא כמה ראיות לדברי הגר"ח.

אחת הראיות: **הרמב"ם** (פ"א מהל' ציצית ה"א) פוסק, שצריך לטוות את חוטי הציצית לשם ציצית. ובהלכה הבאה (יב) כתב, שאם כותי תלה ציצית בבגד – פסולה, שנאמר (במדבר טו, לח) "דבר אל בני ישראל". אבל אם ישראל תלאה שלא לשמה – כשרה (אם נטוותה לשמה).

ומבאר הב"י, שאם היה דין כזה שהתלייה בבגד צריכה להיות 'לשמה' – אין צורך בפסוק כדי ללמד שגוי פסול לזה, ואם מביא הרמב"ם פסוק – משמע שהפסול הוא מגזירת הכתוב, ולא מדין לשמה. וכדברי הגר"ח שהגוי 'אינו בתורת', ויש בו פסול מצד עצמו. ומכאן ראייה שכך סובר גם הב"י.

בתשובות **יע"א** (מהדור"ק סי' ד) דן לגבי גוי שנתגייר ואמר שבזמן שהיה גוי עשה ציצית לשמה. ההלכה במקרה זה תלויה בשאלה הנ"ל – האם הפסול בגוי הוא מדין 'לשמה' או שיש בו פסול הגוף.

ו. סיכום מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בענין ציצית

יוצא, שלענין ציצית יש מחלוקת הפוכה בין הרמב"ם לרא"ש:

- לגבי טווייה – לרמב"ם גוי שטווה פסול, אפי' אם ישראל עע"ג, ולרא"ש בכה"ג כשר.
- אך לגבי תלייה בבגד – לרמב"ם לא צריך כלל לשמה, ולרא"ש צריך. ולכן פסק השו"ע (א"ח, סי' יד סע"ב), שאם הטיל ציצית שלא לשמה – יש לסמוך על דעת הרמב"ם שמכשיר. אך לא יברך עליה, משום שלשיטת הרא"ש פסול, וסב"ל.

אך נראה דהא בהא תליא: לרמב"ם שפסול הגוי הוא בגברא, לכן מצד אחד פסול בטווייה אפילו כשישראל עע"ג, ומצד שני בתלייה – ישראל שתלה ציצית שלא לשמה כשרה, כי רק בגוי יש פסוק מיוחד שממעט אותו. ואילו לרא"ש, הגוי פסול מדין לשמה, ולכן גם התלייה וגם הטווייה צריכים להיות לשמה, אלא שאם ישראל עע"ג – כשרה.

ואכתי קשה, איך יבאר הרמב"ם את סוגיית הגמ' בע"ז לגבי מילה, שם מבואר שגוי

שמל וישראל עומד על גביו – כשר, ולפי דברי הרמב"ם, מדוע זה מועיל אם יש פסול הגוף בגוי?

הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, בספרו **אבן האזל**, מתרץ קושיא זו מתוך יסוד שחידש הגר"ח גופיה בחידושו להלכות תפילין. נקדים ונבאר יסוד זה.

ז. קושיית הגר"ח ע"ד הרמב"ם בהלכות תפילין

הרמב"ם (פ"א מהל' תפילין ה"ו) פסק, שהכותב ס"ת"ם וכתב אזכרות שלא לשמן – פסולים. ולא הזכיר הרמב"ם את הדין שצריך לכתוב לשם כתיבת ס"ת, תפילין ומזוזות. ולהלכה פוסקים שצריך, וכמש"כ התוס' בע"ז שהובא לעיל, שצריך לומר שכותב את הס"ת לשם תורת ישראל, ואת האזכרות לשם קדושה.

ומקשה הגר"ח על דברי הרמב"ם מהגמ' לקמן בגיטין (מה ע"ב), שם מבואר שאפשר לקנות מגוי ס"ת בכדי דמיו. ופוסקת הגמרא:

נקטינן: ספר תורה שכתבו מין – ישרף (כי ודאי כותב לשם ע"ז, ואין לאזכרות גדר שם ה'), כתבו עובד כוכבים – יגנז (כי כותב שלא לשמה ולכן פסול, אבל לא ישרף); נמצא ביד מין – יגנז (ולא ישרף, שמא ישראל כתבו), נמצא ביד עובד כוכבים – אמרי לה: יגנז, ואמרי לה: קורין בו.

ומקשה הגמרא:

ספר תורה שכתבו עובד כוכבים, תני חזא: ישרף, ותניא אידך: יגנז, ותניא אידך: קורין בו!

ומבארת:

לא קשיא: הא דתניא ישרף – ר"א היא, דאמר: סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים; והא דתניא יגנז – האי תנא הוא, דתני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניה: ס"ת, תפילין ומזוזות שכתבן מין ומסור, עובד כוכבים ועבד, אשה וקטן, וכותי וישראל מומר – פסולין, שנאמר (דברים ו, ח): "וקשרתם... וכתבתם", כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה, וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה; והא דתניא קורין בו – האי תנא הוא, דתניא: לוקחין ספרים מן העובדי כוכבים בכל מקום ובלבד שיהיו כתובין כהלכתן, ומעשה בעובד כוכבים אחד בצידן שהיה כותב ספרים, והתיר רשב"ג ליקח ממנו.

ומקשה הגמ': "ורשב"ג, עיבוד לשמן בעי, כתיבה לשמן לא בעי?" – הרי מצינו שרשב"ג מצריך שעבוד העורות לס"ת יהיה לשמה, ואיך בכתיבתו אינו מצריך

לשמה? ומתוך רבה בר שמואל (למסקנא, עפ"ד רב אשי), שמדובר בגר שחזר לסורו משום יראה (וירא לנפשו שלא יהרגוהו הכותים - רש"י), שיודע שצריך לכתוב לשמה.

מבואר, שיש מקום לומר שאמנם אין צורך בכתיבה לשמה, אך מ"מ מי שמצריך עיבוד לשמה - על כרחך שצריך גם כתיבה לשמה (שהרי הקושיא על רשב"ג היתה רק מכח סתירה בדברי עצמו). וא"כ - איך פסק הרמב"ם (בפ"א מהל' תפילין הי"א) שצריך עיבוד לשמה, ומאיך אינו מצריך כתיבה לשמה?

ה. תירוץ הגר"ח

מסביר רבי חיים מבריסק, שאדרבה, בגלל הק"ו בגמ' למדנו שאין צריך כתיבה לשמה, כי הדבר ברור כשמש שהכותב ס"ת - לשמה הוא כותב, משא"כ בעיבוד עורות, שקיים חשש שמעבדן לשם צרכים אחרים, ולכן צריך לומר בפירוש שעושה לשמה. אך בכתיבה לא צ"ל, כי זה פשוט וברור.

אך לפ"ז לא מובן מדוע מקשה הגמ' סתירה בדברי רשב"ג - הרי יתכן שמצריך בעיבוד לומר שזה לשמה, כי זה לא ברור, משא"כ בכתיבה?

כך שואלים כבר התוס' בגיטין שם (ד"ה "עיבוד"), ואינם מתרצים. ר' חיים מתרץ, שרשב"ג הכשיר אפילו כתיבת גוי, שהיא לא בגדר "סתמא לשמה", כי גם אם כתב לשמה - פסול בזה, מפני שאינו שייך בדין 'לשמה', וע"ז הקשתה הגמ'.

אבל בישראל, להיפך: כתיבה - סתמא לשמה, ולכן א"צ לומר שכותב לשמה, משא"כ בעיבוד.

וא"כ, אם נבין שגוי כשר אם כותב לשמה, אכן קשה קושיית התוס' הנ"ל. אך אם נבין שגוי פסול מצד עצמו - מובנת קושיית הגמ'.

ט. שני דינים ב'לשמה'

אך קשה, שהרי ודאי שכתובת האזכרות צריכה להיות לשם קדושה, ואיך מכשיר רשב"ג כתיבת גוי?

מייסד ר' חיים, שיש הפרש בין 'לשמה' של הכתיבה ובין 'לשמה' של האזכרות. וראיה לכך, ממה שכתב הטור (יר"ד סי' רעד), שצריך הסופר לומר בתחילת הכתיבה שכותב לשם קדושת ס"ת. ואילו לעיל מיניה (שם סי' רעג) כתב, שאע"פ שאמר כך, בכ"ז בכל פעם שכותב אזכרה, צריך לחשוב שכותב לשם קדושת השם - ומדוע א"צ לומר בפירוש?

אלא, כיון שישנם דברים, שהמחשבה רק מוסיפה בהם קדושה, ויש דברים שבהם המחשבה הופכת לכתב, ובלעדיה אין זה כלום.

כשאדם לא כתב ס"ת לשמה – חסרה בו קדושת ס"ת, אבל הוא עדיין עם קדושה מסוימת, ואסור לזרקו. אך כאשר כותב את השם, אם לא חשב – אין כאן 'שם', אלא סתם צירוף אותיות בעלמא.

לכן, כשרוצה לכתוב לשם ס"ת – צריך לומר בפיו, כדי להחיל עליו קדושת ס"ת, אך בכתובת האזכרות, שצריך להפוך את המילה ל'שם קדוש', די בכך שידע במחשבתו שכעת עומד לכתוב את השם.

והא ראיה, ממה שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ו ה"ח), שכתבי הקודש אסור לשורפן וכו', ואם כתבם מין, ישרפו עם האזכרות, כי אינו מאמין בקדושת השם, ולא נתקדש השם, ואם כתבם גוי – יגנוזו.

וקשה – מדוע כאשר גוי כותב את השם צריך לגנוז, הרי גם הוא לא כתב לשמה ואינו שייך בזה כלל?

התשובה היא, שהמין "מעלה בדעתו שזהו כשאר הדברים" – הוא חושב שהשם הוא סתם עוד מילה בספר, ולכן אין בזה קדושה כלל, ואפשר לשרוף את הס"ת. אך גוי שכותב, יודע שזהו שם קדוש, ולמרות שמצד כתיבתו הספר פסול, מ"מ יש קדושת השם באזכרות שכתב.

י. ביאור דברי הגמ' בענין מילת גוי

לפי כל זה, מובן אף אליבא דהרמב"ם מדוע במילה – גוי שמל וישראל ע"ג כשר, משום שרק ב'לשמה' של הוספת קדושה על החפצא לא שייך הגוי, אבל כאשר דין לשמה נצרך רק כדי שהמחשבה תהיה לצורך המצוה – גם גוי יכול לעשות כך, כמו בכתובת אזכרות.